

II. Dünya Savaşı Başlangıcında Belçika'daki Türk Öğrenciler

Turkish Students in Belgium at the Beginning of the
Second World War

ÖZET

Yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti her alanda olduğu gibi eğitim alanında da eksikliklerini gidermek ve çağın gereksinimlerine uygun eğitim kurumları oluşturmak istiyordu. Bu kurumları oluşturmak ve buralarda çalışacak nitelikli eleman yetiştirmek amacıyla bir yandan yurtdışından uzmanlar getirilirken diğer yandan yurtdışına öğrenci gönderiliyordu. Belçika, Cumhuriyet öncesi dönemde de öğrenci gönderilen ülkeler arasındaydı. Ancak Ömer Buyse'nin Türkiye'ye davet edilmesinden sonra özellikle teknik eğitim alanında önemli bir konuma yükseldi. II. Dünya Savaşının başlamasıyla Belçika'nın, Almanlar tarafından işgal edilmesi üzerine dönemin Türk Hükümeti Belçika'daki öğrencileri geri çağırmak zorunda kaldı.

Anahtar Kelimeler: Belçika, Teknik Eğitim, II. Dünya Savaşı, Yurtdışındaki Türk Öğrenciler

ABSTRACT

State of Republic of Turkey which had newly established wanted to make up the deficiency on the field of training like on the other fields and to make proper institutions to the age's requirements. While specialists were brought from abroad in terms of constituting those institutions and training qualified personnel who will work and also students were sent to abroad. Belgium was among countries where students had been sent before The Republic. But it went up in an important position especially in technical training field after Omer Buyse was invited to Turkey. With the beginning of World War II, the period 's Turkish Government had to call students back from Belgium after it was occupied by Germans.

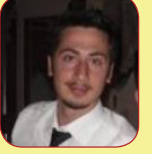
Key Words: Belgium, Technical Training, World War II, Turkish Students abroad

Ayhan SERTKAYA
Araştırma Görevlisi

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü,
ayhan.sertkaya@omu.edu.tr

Yakup YILMAZ
Araştırma Görevlisi

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Eğitim Bilimleri
Enstitüsü,
yakup.yilmaz@omu.edu.tr

"Belçika'nın öğrenci gönderilen ülkeler arasında yer almasında teknik eğitim konusunda tecrübelerinden faydalanmak maksadıyla, dönemin Maarif Vekili Necati Bey'in daveti üzerine ülkemize gelmiş olan Prof. Dr. Omer Buyse'nin hazırlamış olduğu teknik öğretim raporunun büyük önemi vardır. "

Eser Geçmişi

12/05/2016'da başvuru alındı, 08/07/2016'da kabul edildi,
15 Ağustos 2016' da yayınlandı.

Paper History

Received on 12/05/2016, Accepted on 08/07/2016,
Published on 15 August 2016

DOI:

<http://dx.doi.org/10.21551/jhf.v2i2.5000189215>

GİRİŞ

Dünya tarihini en çok etkileyen savaşlardan biri olan ve 1939- 1945 yılları arasında başta Avrupa olmak üzere dünyanın birçok yerinde büyük felaket ve yıkımlara yol açan II. Dünya Savaşı, Alman ordularının 1 Eylül 1939 tarihinde Polonya'yı işgal etmesiyle başladı¹. 10 Ekim'de Hitler, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg üzerinden Fransa ve İngiltere'ye taarruz edilmesi emrini verdiyse de taarruz hemen gerçekleşmedi². Ancak Almanya'nın Hollanda'ya ve Belçika'ya saldıracağı yönünde birtakım söylentiler yayılmaya devam ediyordu. Bu hususta dönemin Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu, konuyla ilgili Türkiye'nin Berlin Büyük Elçisi'nden Hariciye Vekâleti'ne gelen bir yazıyı, 27 Şubat 1940 tarihinde Başvekâlet'e gönderdi. Berlin Büyük Elçisi'nden gelen yazıda, Almanya'nın, Belçika'ya taarruz etmesi ihtimali hususunda Belçika'nın Roma sefirine yapılan bir ihbardan bahsediliyordu. Bu ihbar üzerine Belçika Hükümeti böyle bir saldırının gerçekleşmesi halinde Belçika Ordusu'nun tüm gücüyle vatanlarını korumaya mecbur ve hazır olduğu yönünde bir açıklama yapmıştı. Almanya'nın böyle bir saldırısı ihtimal dahilinde olsa da, Belçikalılar konuya sağduyulu yaklaşımı, Almanya'nın gururunu kırmayacak ve herhangi bir olaya meydan vermeyecek şekilde davranışlarından bahsedilen yazıda "(...) *Bu taarruzun neden geri kaldığı, ne vakit böyle bir taarruzun vukua geleceğini bugün tahmin edecek malumat ve istidlaat mevcut değildir*" denilerek saldırı ihtimalinin devam ettiği ancak ne zaman gerçekleşeceğinin bilinmediği belirtiliyordu³.

1940 yılı Nisan ayının ilk günlerinde İngiltere ve Fransa, olası Alman saldırısını karşılamak maksadıyla Belçika topraklarına yığınak yapmak istediler. Ancak Belçikalılar, Almanlardan çekindikleri için tarafsız olduklarını ileri sürüp bu teklifi reddettiler. Belçikalıların bu kararı üzerine, İngiliz ve Fransız orduları, Fransa'nın Belçika sınırına yığınak yaptılar. Mayıs ayında taarruz gerçekleşene kadar Hitler on iki kez saldırı emri verip sonrasında vazgeçti. Nihayet 10 Mayıs 1940 sabahında Alman orduları Hollanda ve Belçika'ya saldırdı. Bunun üzerine İngilizler ve Fransızlar, 500.000 kişilik bir kuvvetle Belçika topraklarına girdiler. Hollanda, Alman saldırısına direnemeyip 15 Mayıs'ta teslim oldu. Belçikalılar ise İngiliz ve Fransız desteğine rağmen 27 Mayıs'a kadar dayanabildiler. 10 Haziran'da İtalyanların, Fransa'ya savaş ilan etmelerinden sonra 14 Haziran'da Paris, Alman kuvvetlerince işgal edildi⁴.

1 Baskın Oran, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (cilt I: 1919-1980), İstanbul, 2004, s. 387.

2 Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (cilt 1-2: 1914-1995), İstanbul, 1995, s. 362

3 BCA. 030-0-010-000-000-232-561-4

4 Fahir Armaoğlu, A.g.e., s. 366-367.

II. DÜNYA SAVAŞI BAŞLANGICINDA BELÇİKA'DAKİ TÜRK ÖĞRENCİLERİN DURUMU

Bu sırada Avrupa'nın pek çok ülkesinde olduğu gibi Belçika'da da eğitim almakta olan öğrencilerimiz bulunuyordu. Nitekim Belçika, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren eğitim amacıyla öğrenci gönderdiğimiz ülkelere biridir^{5*}. Daha 1924 yılında Darülfünun Emini İsmail Hakkı Baltacıoğlu başkanlığında kurulan jüri tarafından belirlenip Avrupa'ya gönderilen 22 öğrenciden Vildan Aşir ve Suat Hayri isimli öğrenciler Beden Eğitimi Programı için Belçika'ya gönderilmişlerdi. 1927 yılında Avrupa'da bulunan 42 öğrenciden 3'ü yine Belçika'da bulunuyordu⁶. 1928-29 eğitim öğretim yılında bu sayı 25'e⁷, 1929-30 eğitim öğretim yılında ise 31'e yükseldi⁸. 1927-31 yılları arasında ise Belçika ile İsviçre, Fransa ve Almanya'dan sonra en çok öğrenci gönderilen Avrupa ülkeleriydi⁹. 1937-1938 eğitim öğretim yılında yurtdışına gönderilen 204 öğrenciden 21'i yine Belçika'ya gönderilmiştir. Belçika bu eğitim öğretim yılında Almanya ve Fransa'dan sonra yine en çok öğrenci gönderilen ülkeydi¹⁰.

Belçika'nın öğrenci gönderilen ülkeler arasında yer almasında teknik eğitim konusunda tecrübelerinden faydalanmak amacıyla, dönemin Maarif Vekili Necati Bey'in daveti üzerine ülkemize gelmiş olan Prof. Dr. Omer Buyse'nin hazırlamış olduğu teknik öğretim raporunun büyük önemi vardır. Uzun yıllar Amerika'da kalarak eğitim sistemi üzerine çalışmalar yapan Mısır asıllı Omer Buyse daha sonra Belçika'ya geçerek burada İş Üniversitesi'ni (*Universite du Travail*) kurdu. Aynı üniversitenin dört yıl idareciliğini yaptı. Daha sonra bu üniversitenin programını ve elde edilen sonuçları topladığı çalışması olan "İş Üniversitesi" adlı eserini yayınladı. 1926 yılı sonunda kendisi ile Türkiye'deki ziraat, sanayi ve meslek okullarını incelemek ve bu konuda bir program hazırlamak üzere anlaşmaya varılarak Türkiye'ye davet edildi¹¹. Nisan 1927'de Türkiye'ye

5 * Osmanlı döneminde de Belçika Avrupa öğrenci gönderdiğimiz ülkeler arasındaydı. Sultan Abdulmecid tarafından Avrupa'ya gönderilen Türk ressamlardan olan Hüsnü Yusuf, öğrenimi için Fransa'dan sonra Belçika'ya gitmişti. 1851'de Avrupa'nın çeşitli şehirlerine gönderilen öğrencilerden Hayri Bey ve Otakçılar'lı Necip Efendi Belçika'ya giden öğrencilerdi. Hayri Bey, Belçika Harp Okulu'nda okurken aynı zamanda Mühendislik Okulu'na da devam ederek burayı da bitirdi. Türkiye'ye döndükten sonra Mühendishane'ye hoca olarak atandı. Necip Efendi de askeri okuldan mezun olduktan sonra Türkiye'ye dönerek Hayri Bey gibi Mühendishane'de görevlendirildi. Bu konuda bkz. Cahit Bilim, "Osmanlılar'da Avrupa'ya Öğrenci Gönderilmesi", Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C. I, S. I, (Nisan 1999), s. 28; Yine 1870 Fransa- Prusya Savaşı nedeniyle Fransa'daki öğrenciler Belçika'daki çeşitli okullara nakledilmişlerdi. 1873 yılında ise Belçika'ya 22 öğrenci gönderilmişti. Bu konuda bkz. Adnan Şişman, Tanzimat Dönemi'nde Fransa'ya gönderilen Osmanlı Öğrencileri, Ankara, 2004, s. 10, 77.

6 Seyfi Yıldırım, Eğitim Amacıyla Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler (1940-1970): Prosopografik Bir Çalışma Örneği,(Doktora Tezi), Ankara, 2005, s. 50-56.

7 Cafer ULU, "1416 Sayılı "Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun" Ve Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki Uygulamaları", Tarih Okulu Dergisi, Mart 2014, Yıl 7, Sayı XVII, ss. 499.

8 A.g.m, s. 512.

9 Seyfi Yıldırım, A.g.e, s. 66.

10 Bahattin Demirtaş, Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler, Akademik bakış, c.1, S. 2, Yaz 2008, s. 166.

11 Mustafa Ergün, Atatürk Devri Türk Eğitimi, Ankara, 1997, s. 143

gelen Omer Buyse İstanbul, Ankara, İzmir, Kütahya, Konya ve Adana gibi şehirleri gezerek incelemelerde bulundu. Böylece sorunları ve ihtiyaçları yerinde görüp tespit eden Buyse, hazırladığı teknik öğretim raporunu Haziran 1927'de Maarif Vekâleti'ne teslim etti. Bu raporda; *her derecede verilecek eğitim, genel, teknik, medeni ve ahlaki özelliklere sahip olmalıdır, mesleki eğitim ile ilgili çalışmalara yerel meslek kuruluşlarıyla, sanat ve ticaret gruplarının temsilcilerinin katıldığı komisyonlar da dahil edilmelidir, sanayimizin ihtiyaç duyduğu kalifiye eleman ile Türkiye'nin muhtelif şehirlerinde açılmış ve açılacak olan meslek okulları için öğretmen yetiştirmek amacıyla Ankara'da Mustafa Kemal İş Üniversitesi açılmalıdır*" gibi öneriler bulunuyordu. Omer Buyse'nin bu raporu Maarif Vekâleti tarafından incelendikten sonra uygulamaya konulmasına karar verildi¹². Aynı yıl Omer Buyse'nin tavsiyesi üzerine Brüksel'de bir sanayi okulunun müdürü olan Bayan Bocard Türkiye'ye davet edildi. Maarif Vekâleti, Bayan Bocard ile üç yıllık bir mukavele yaparak önce Evişleri Tedrisatı Umum Müdürlüğü'ne ardından Kız Sanayi Mektepleri Umum Müdürlüğü'ne görevlendirdi¹³. Böylece yeni meslek okullarının şekillenmesinde Belçika modelinin örnek alınması öngörülmüştü¹⁴.

Bunun üzerine Türkiye'den birçok öğrenci Belçika'daki teknik üniversitelere gönderildi¹⁵. II. Dünya Savaşı başladığı sırada Belçika'da Maarif Vekâleti hesabına tahsil görmekte olan öğrencilerimizin yanı sıra çeşitli kurumlar adına ve kendi hususi imkânları ile eğitim görmekte olan öğrenciler de bulunuyordu. Liege Üniversitesi, Bruksel Üniversitesi ve Mons Politytechnique Fakültesi özellikle Sümerbank ile Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün Belçika'da öğrenci gönderdiği kurumlardı¹⁶. Ancak II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Nazi işgaline karşı koyamayan Belçika'nın kısa bir direnişten sonra 27 Mayıs'ta teslim olması, işgal altındaki Belçika'da bulunan öğrenciler için de çeşitli sorunlara yol açtı. Savaş aynı zaman da Türkiye'nin eğitim amacıyla yurtdışına öğrenci gönderme politikalarının da değişmesine neden oldu. Nitekim İcra Vekilleri Heyeti'nin 20 Mayıs 1940 tarihli toplantısında Avrupa'ya öğrenci gönderilmemesine karar verdi¹⁷. Buna rağmen aynı yıl özellikle Almanya, İsviçre ve Macaristan'dan yaz tatilini geçirmek üzere

12 Mehmet Okur, Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Milli ve Modern Bir Eğitim Sistemi Oluşturma Çabaları, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (2005), 5/1, s. 211- 212.

13 Ömer Akdağ, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitim Alanında Yabancı Uzman İstihdamı (1923-1940)", Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (2008), 1/1, s. 59-60.

14 Necdet Sakaoğlu, "Ön Bilgi Raporu: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'de Eğitim", Forum İstanbul- Yarının Kurulması Hedef 2023, s. 29. (file:///C:/Users/user/Desktop/belçikadaki%20öğrenciler/Turkiye'de%20Egitim.pdf)12.5.2014.

15 * Belçika'nın teknik eğitim alanında önemli bir konumda olmasının altında Tanzimat döneminde mesleki eğitim amacıyla buraya öğrenci gönderilmesi olmalıdır. Nitekim 1870 Fransa- Prusya Savaşı'nda Paris'in işgal edilmesi üzerine, çeşitli alanlarda çıraklık eğitimi için Paris'te bulunan Türk öğrenciler Belçika'ya gönderilmişlerdir. Bu öğrenciler gündüzleri, Liège'de bulunan ve lokomotifler, vagonlar, buharlı makineler ile çeşitli makine aletlerinin üretildiği Saint-Léonard isimli şirketin atölyelerinde eğitim alırken teorik bilgiler için de akşamları Ecole Industrielle'ye devam etmişlerdir. Bunun yanı sıra yine 1873'te mesleki eğitim görmeleri amacıyla Belçika'ya 22 öğrenci gönderilmiştir. Bu konuda bkz: Adnan Şişman, Tanzimat Dönemi'nde Fransa'ya gönderilen Osmanlı Öğrencileri, Ankara, 2004, s. 76-77.

16 BCA, 030-0-010-000-000-142-14-11

17 BCA, 030-0-010-000-000-154-85-14

yurda dönen öğrenciler eğitim gördükleri ülkelere geri döneceklerdi¹⁸.

Bu arada Hariciye Vekâleti, Avrupa'da özellikle işgal altındaki Belçika ve Fransa'daki öğrencilerin sorunlarının halledilmesi hususunda Başvekâlet'e başvurdu. Hariciye Vekâleti 24 Temmuz 1940 tarihli yazısında özetle; *"Belçika ile Fransa'nın gerek işgal altında ve gerekse işgal dışında kalan kısımlarında bulunan talebelerimizin eğitimlerinin belli bir düzene kavuşturulması konusunda bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu zorluklar özellikle talebelerin farklı müesseselere mensup bulunmaları ve bu müesseselerin birbirlerinden farklı yollar izlemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu sorunun gündelik tedbirler yerine kat'i surette bir an evvel izalesi gerekmektedir. Bu nedenle ilgili müesseselerimizle görüşülerek gerekli kararların alınması ve bu kararların yurtdışındaki memurlarımıza bildirilmek üzere bir an önce vekâletimize bildirilmesi"* rica ediliyordu¹⁹.

Bunun üzerine Başvekâlet'te ilgili kurum temsilcilerinin de katıldığı bir komisyonda Belçika ve Fransa'daki öğrencilerin bir an önce yurda geri getirilmeleri ve geri dönüşlerini sağlamak için gereken paranın ilgili müesseseler tarafından biran evvel Paris ve Berlin elçiliklerine gönderilmesi kararı alındı²⁰. Böylece Belçika ve Fransa'da okuyan öğrencilerin Ağustos ayı sonuna kadar yurda getirilmeleri planlandı. Bu nedenle Eylül aylıklarının gönderilmemesi kararı da alındı. Ancak planlandığı gibi Ağustos ayı sonuna gelindiğinde öğrencilerimizin büyük bir kısmı halen yurtdışındaydı. Bu öğrenciler özellikle pasaport ve vize işlemlerindeki zorluklar dolayısıyla buldukları ülkelere ayrılmadılar. Bunun üzerine Maarif Vekâleti, 25 Eylül 1940 tarihinde Başvekâlet'e başvurarak; Belçika ve Fransa'da okuyan öğrencilerin yurda dönebilmeleri için yol parası ve diğer ihtiyaçları dikkate alınarak ilgili elçilikler ile talebe müfettişliklerine krediler açıldığını ve bu hususun Hariciye Vekâleti'ne bildirilerek bu işi bir an evvel neticelendirmesinin rica edildiğini, ancak Hariciye Vekâleti'nden gelen 3 Eylül 1940 tarihli yazıda *"Fransa'nın meşgul muntakasındaki talebe ile Bruxelles'deki talebenin Bruxelles-Berlin yolu üzerinden memlekete dönebilmeleri için Alman Hükümeti'nden müsaade alınmasının Berlin Büyük Elçiliği'ne yazıldığı, bu müsaadenin istihsal beklenilmekte olduğu,..."* şeklinde cevap verildiği belirtiliyordu. Maarif Vekâleti aynı yazıda Talebe Müfettişinin de kendilerine gönderdiği yazıda öğrencilerin Eylül aylıklarının gönderilmesi taleplerinin yanı sıra kendi hususi imkânlarıyla yurtdışında okuyan öğrenci velilerinin de Hariciye Vekâleti'ne aynı istekle müracaat ettikleri ifade ediliyordu. Böylece Maarif Vekâleti, pasaport ve vize işlemlerindeki sıkıntılar nedeniyle öğrencilerin büyük bir kısmının henüz tahsil yerlerinde bulunduğunu, bu nedenle öğrencilere eylül aylıklarının gönderilmesi ve hususi öğrenciler için de döviz müsaadesinin verilmesi hususunda Başvekâlet'ten talepte bulunuyordu²¹.

Bu talep üzerine Başvekâlet'ten, Maarif Vekâleti'ne gönderilen 30 Eylül 1940 tarihli yazıda Eylül istihkaklarının yarısının döviz olarak verilmesi kararına varıldığını ve durumun Maliye Vekâleti'ne de yazıldığı bildirildi. Bu karar aynı gün "Acele" ibaresiyle Maliye Vekâleti'ne de bildirilerek öğrencilerinin yurda gelebilmeleri için Eylül aylıklarının

18 BCA, 030-0-010-000-000-154-85-14

19 BCA, 030-10-000-000-142-14-6

20 BCA, 030-10-000-000-142-14-6

21 BCA, 030-10-000-000-142-14-10

yarısının döviz olarak verilmesi istendi²².

Bundan sonra 19 Ekim 1940 tarihinde Hariciye Vekâleti, Belçika ve Fransa'daki öğrencilerin yurda geri dönmelerine karar verilmesinin ardından alınan neticeler hususunda Başvekâlet'i bilgilendirdi. Buna göre, iade kararından evvel Belçika'daki muhtelif okullarda okuyan 81 öğrenci bulunuyordu. Bu öğrencilerden 7'si Fransa ve Portekiz'e geçerken 59'u iade kararından sonra Türkiye'ye döndü. 15 öğrenci ise iade kararına rağmen Belçika'da kalmaya devam etti. Bu öğrenciler kendi hesaplarına Belçika'da eğitim gören öğrencilerdi. Bu öğrenciler Türkiye'nin Brüksel Konsolosluluğuna müracaat ederek yurda geri dönmeyeceklerini bildirdiler. Bunun üzerine Başvekâlet'in, Hariciye Vekâleti'ne gönderdiği 28 Ekim 1940 tarihli yazıda; elçilikler aracılığıyla Belçika ve Fransa'da bulunan öğrencilerin derhal yurda dönmeleri ve dönmeyeceklerine döviz müsaadesinin verilmeyeceği hususunda tebligat yapılması istendi. Aynı yazıda "Bu vaziyet karşısında Döviz verilmemesi Keyfiyeti Maliye Vekilliğine yazılmıştır" denilerek Maliye Vekâleti'nin karar hakkında bilgilendirilmiş olduğu belirtiliyordu²³.

Bu arada Nafia Vekâleti, vekâlet hesabına Belçika'da eğitimine devam ederken savaş sebebiyle Türkiye'ye dönmek zorunda kalan öğrencilerinden Ferit Zeki Derman'ın eğitimini tamamlayabilmesini istiyordu. Ferit Zeki Derman eğitiminin son yılında Türkiye'ye geri dönmek zorunda kalmıştı. Nafia Vekâleti, adı geçen öğrencinin eksik kalan bir yılında Belçika yerine İsviçre'ye gönderilerek öğrencinin eğitimine devam etmesi hakkında Maliye Vekâleti'nden görüş talep etti. Maliye Vekâleti, İcra Vekilleri Heyeti'nin yurtdışına öğrenci gönderilmemesi hakkında 20 Mayıs'ta almış olduğu karara rağmen Almanya, İsviçre ve Macaristan'da eğitim görmekte olan öğrencilerin yaz tatilini geçirmek üzere Türkiye'ye geldikten sonra eğitim yerlerine geri döndüklerini, Ferit Zeki Derman'ın da İsviçre'ye gönderilmesi hususunda Başvekâlet nezdinde teşebbüste bulunulması gerektiğini bildirmişti. Bunun üzerine 5 Ekim'de Nafia Vekili Ali Fuat Cebesoy imzasıyla Başvekâlet'e müracaat edilerek adı geçen öğrencinin, Türkiye'de eğitimini tamamlayabilmesine imkân olmadığı ve ancak İsviçre'ye gönderildiği takdirde zaman kaybetmeden bir yıl içerisinde diplomasını almasının mümkün olacağı ifade edildi. Bu sebepten dolayı Ferit Zeki Derman'ında elinde olmadan zorunlu sebeplerden dolayı Türkiye'ye döndüğünden, durumunun yaz tatilini geçirmek üzere yurda geldikten sonra eğitim aldıkları ülkelere geri dönen öğrenciler gibi değerlendirilerek, İsviçre'ye gönderilmesi talep edildi. Böylece Nafia Vekâleti bu öğrenciden kısa sürede istifade edebilecekti. Ancak Başvekâlet 12 Ekim'de Nafia Vekâleti'ne Ferit Zeki Derman'ın İsviçre'ye gönderilmesinin uygun görülmediğini bildirdi²⁴.

Sümerbank ve Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü hesabına Belçika'da eğitimine devam eden öğrencilerimiz de, diğer öğrenciler gibi yurda dönme kararına uyarak dönmek zorunda kalmışlardı. Ancak bu öğrencilerin mağdur olmamaları ve eğitimlerine devam edebilmeleri için İktisat Vekâleti, 14 Kasım 1940'ta Başvekâlet'e müracaat ederek Sümerbank ve Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü hesabına Belçika'da tahsil görmekteyken II. Dünya Savaşı'nın

22 BCA, 030-10-000-000-142-14-10

23 BCA, 030-10-000-000-142-14-10

24 BCA, 030-0-010-000-000-154-85-14

başlaması ve Belçika'nın Almanlar tarafından işgal edilmesi üzerine yurda geri çağırılan öğrencilerin, Amerika'da aynı bilim dallarında eğitimlerine devam etmelerine müsaade edilmesini talep etti. Bu talep, öğrencilerin isim, eğitim görmüş oldukları ülke ve bilim dallarının da açıklanmış olduğu bir liste ile Başvekâlet'e bildirildi. Belçika'da Sümerbank ve Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü adına okuyan öğrencilerin isimleri ve yurda geri dönmelerinden önce okudukları okul ve bölümleri şu şekilde belirtilmekteydi²⁵.

SÜMERBANK ÖĞRENCİLERİ		
Cemal Uluant	Elektrik Mühendisliği	Liège Üniversitesi
Nezih Sahir	İzabe Mühendisliği	Liège Üniversitesi Fen Fakültesi
Ethem Tokgözlü	”	”
Suat Yasa	Kimya Mühendisliği	”

MADEN TETKİK VE ARAMA ENSTİTÜSÜ ÖĞRENCİLERİ		
Tacettin Ataman	Maden Mühendisliği	Mons Polytechnique Fakültesi
Fethi Çorluhan	”	”
Tahsin Yalabık	”	”
Hamza Batuk	”	”
Ömer Eskici	”	”
Necdet Uran	”	Liège Üniversitesi
Orhan Baykal	”	”
Hüseyin Özüktürk	”	”
Ali Paksoy	”	”
Saim Yurdakoş	”	Mons Polytechnique Fakültesi
Şahap Kocatopçu	Metaller Mühendisliği	”
Muzaffer Kaçı	Elektromekanik	Liège Üniversitesi
İsmail Tiner	”	”
Recep Ali Safoğlu	Metaller	”
Adnan Erkmenol	Ticaret Mühendisliği	Bruxelles Üniversitesi
Nizamettin Ergil	”	”

Bu talep Başvekâlet'te görüşülerek adı geçen öğrencilerin Amerika'da eğitimlerine devam etmelerinin uygun görülmesine karar verildi. Bu karar, İktisat Vekâleti'ne

25 BCA, 030-0-010-000-000-142-14-11; Aynı listede Fransa'da Makine Mühendisliği alanında Paris Ecole Centrale des Arts et Manufactures öğrencisi Cenana Sahir isimli öğrencinin de adı bulunmaktadır. Ancak Belçika'daki öğrenciler ele alındığı için adı geçen öğrencimiz yukarıdaki listeye eklenmemiştir.

bildirildikten sonra, 16 Kasım'da da Maliye Vekâleti'nden ilgili kurumlar adına yukarıda adı geçen öğrencilere gereken dövizin verilmesi istendi²⁶.

Bu arada Hariciye Vekâleti, tüm çağrılara rağmen ülkeye dönmek konusunda ısrar eden öğrenciler hakkında 6 Şubat 1941'de Başvekâlet'e, Belçika ve Fransa'daki öğrencilerin çoğunun Türkiye'ye geri döndüğünü, ancak 52 öğrencinin mükerrer tebliğlere rağmen bu ülkelerde kalmaya devam ettiklerini bildirdi. Bu 52 öğrencinin ikisi hariç diğer öğrencilerin tamamı hususi imkânlarıyla yurtdışında tahsiline devam eden kişilerdi. Bunlardan 15'i Belçika'da kalan öğrencilerdi. Bu öğrencilerle ilgili, *"bunların avdet eden diğer arkadaşlarıyla birlikte sevkleri esbabı tehiyye edildiği halde kendileri Belçika'yı terketmekten kat'ıyyen imtina etmişlerdir"* ifadesiyle durum Başvekâlet'e bildirilerek bu hususta takip edilecek husus hakkında malumat talep edildi²⁷.

Belçika'nın işgal edilmesinden bir yıl sonra 8 Mayıs 1941 tarihinde Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu imzasıyla yine Başvekâlet'e gönderilen diğer bir yazıda, *"Mükerrer tebliğlere rağmen memlekete dönmekten imtina edip Belçika'da kalan talebelerimize ait bir liste leffen takdim kılınmıştır. Bu münasebetle bunların kâfesinin de hususi talebe olduğunu derin saygılarımla arz ederim"* denilerek Anvers Konsolosluğu'ndan 22 Mart 1941 tarihli yazı ekinde alınan ve Belçika'da kalan öğrencilere hakkında bilgiler içeren liste Başvekâlet'e gönderildi. Buna göre Belçika'dan dönmeyi reddeden öğrencilere ait bilgiler şöyleydi²⁸.

Talebinin İsmi	Velisinin İsmi	Adresi
Sami Velioğlu	Mustafa Velioğlu	İstanbul Dokumacılık LTD Şirketi
Hidayet Aytaç	Ömer Aytaç	Konya Kız Muallim Mektebi Tarih ve Coğrafya Muallimi
Cemal Güran	Hamdi Güran	Isparta Hukuk Hâkimi
Yusuf Kazancı	Şevket Kazancı	Orta Hisar No.8
Vedat Özgen	Zikriye Özgen	Set Üstü No.4 Dolmabahçe İstanbul
Nihat Bayram	Mansur oğlu	Tütün tüccarı Düzce
Aram Mikaelyan	Armanak Mikaelyan	Bilgiç Sokak No.16 Feriköy İstanbul
Osman Tanır	Mümtaz Tanır	Kır Sokak Ahmet Faik Bey Apartm. No.3 İstanbul
Turgut Ankara	Emine Ankara	Muvakkathane Cad. No. 64 Kadıköy, İstanbul
Vahan Snorkian	Yervant Snorkian	Sadikiye Han No.33 İstanbul

26 BCA, 030-0-010-000-000-142-14-11

27 BCA, 030-0-010-000-000-142-15-1

28 BCA. 030-0-10-000-000-142-15-3

Mahmut Kirazcı	Mehmet Kirazcı	Bor Kazasına bağlı Ortaköy Nahiyesi, Orta Mahallede, Sanatı Çiftçi
Behzat Balkaya	Saadet Göhenç	Lozan Zafer Caddesi, Heybeli Ada İstanbul
Fikri Tuncer	Süleyman Gekmen	Kumruhu Yokuşu No.13 Cihangir İstanbul
Haluk Sarıcı	Doktor Şerafettin Temiz	Paşa Bahçe İstanbul

Böylece Başvekâlet, Hariciye Nezareti'nden gelen bu yazı üzerine, yukarıda verilmiş olan listeyi Maliye Vekâlet'ine göndererek Belçika'da kendi hesaplarına okuyan bu öğrencilere döviz verilmemesini istemiştir²⁹.

SONUÇ

Kuruluş yıllarından itibaren eğitim faaliyetlerine büyük önem veren cumhuriyet idaresi II. Dünya savaşı yıllarında da bu konudaki hassasiyetini devam ettirmiştir. Savaşın başlamasıyla birlikte Belçika'daki öğrencilerin durumuyla yakından ilgilenilmiş, elçilikler vasıtasıyla devamlı bilgi alınmıştır. Belçika'nın işgal edilmesiyle birlikte buradaki Türk öğrencilerin yaşanabilecek olumsuzluklardan korunması ve emniyetleri üzerinde hassasiyetle durulmuş ve görülen lüzum üzerine Belçika'daki Türk öğrencilerin eğitimlerine ara vererek ülkelerine dönmelerine karar verilmiştir. Bu karar üzerine II. Dünya Savaşı'nın başlangıcında Belçika'da eğitim görmekte olan 81 öğrenciden 59'u Türkiye'ye dönerken, 7 öğrenci Fransa ve Portekiz'e geçmiştir. Türkiye'ye dönen öğrencilerden özellikle Sümerbank ile Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü hesabına Belçika'da eğitim almakta olanların, adı geçen kurumların İktisat Vekâlet'i'ne başvurmaları ve Başvekâlet'in onayının alınmasıyla eğitimlerine Amerika Birleşik Devletleri'nde devam etmelerine karar verilmiştir. Bununla birlikte Belçika'nın işgal edilmesinden yaklaşık bir yıl sonrasında bile Türkiye'nin mükerrer çağrılarına uymayıp yurda dönmeyi reddeden 15 öğrenci hakkında ise kendilerine döviz verilmemesi yönünde tedbire başvurulmuştur.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi:

030-0-010-000-000-232-561-4

030-10-000-000-142-14-6

030-10-000-000-142-14-10

²⁹ 030-0-10-000-000-142-15-3

030-0-010-000-000-154-85-14

030-0-010-000-000-142-14-11

030-0-10- 000-000-142-15-1

030-0-10- 000-000-142-15-3

Tetkik Eserler:

AKDAĞ Ömer; “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Eğitim Alanında Yabancı Uzman İstihdamı (1923-1940)”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2008), 1/1, s. 45-77.

ARMAOĞLU, Fahir; 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (cilt 1-2: 1914-1995), İstanbul, 1995.

BİLİM, Cahit; “Osmanlılar’da Avrupa’ya Öğrenci Gönderilmesi”, *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. I, S. I, (Nisan 1999), s. 17- 38.

DEMİRTAŞ, Bahattin; “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler”, *Akademik Bakış*, c.1, S. 2, Yaz 2008, s. 155- 176.

ERGÜN, Mustafa; Atatürk Devri Türk Eğitimi, Ankara, 1997.

OKUR, Mehmet; “Milli Mücadele ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Milli ve Modern Bir Eğitim Sistemi Oluşturma Çabaları”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (2005), 5/1, s. 199-217.

ORAN, Baskın; Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (cilt I: 1919-1980), İstanbul, 2004.

SAKAOĞLU, Necdet; 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’de Eğitim, İstanbul, *Forum İstanbul* (file:///C:/Users/user/Desktop/belçikadaki%20öğrenciler/Turkiye’de%20Egitim.pdf) 12.5.2014

ŞİŞMAN, Adnan; Tanzimat Dönemi’nde Fransa’ya gönderilen Osmanlı Öğrencileri, Ankara, 2004.

ULU, Cafer; “1416 Sayılı“Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun” Ve Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki Uygulamaları”, *Tarih Okulu Dergisi*, Mart 2014, Yıl 7, Sayı XVII, ss. 495-525.

YILDIRIM, Seyfi; Eğitim Amacıyla Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler (1940-1970): Prosopografik Bir Çalışma Örneği, (Doktora Tezi), Ankara, 2005.